Lausunto Eduskunnan Suurelle valiokunnalle

Timo Miettinen, dosentti, akatemiatutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
PL 9
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Aika: keskiviikko 1.2.2023 klo 13.00

Asia: VNS 16/2022 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. ja 2. osa Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot-Valtiopaivaasia/Sivut/VNS_16+2022.aspx

Kiitän mahdollisuudesta kommentoida tulevaisuusselonteon EU-näkemyksiä.

Tulevaisuusselonteon tilannekuva sijoittuu unionin kehityksen kannalta haastavaan tilanteeseen. **Sisäisen kehityksen näkökulmasta** EU on elänyt koko 2010-luvun erilaisten kriisien aikakautta, mikä on haastanut unionin yhtenäisyyttä ja luonut uudenlaisia jakolinjoja sen sisälle. Eurokriisi loi uudenlaisen jännitteen etelän ja pohjoisen välille, ja vuoden 2015 pakolaiskriisi osoitti huomattavia eroja vastuunkannossa Euroopan sisällä. Demokratia- ja oikeusvaltiokehitys itäisen Euroopan maissa on sekin luonut uudenlaisia vastakkainasetteluja ja huolenaiheita. Vuoden 2016 kansanäänestyksestä käynnistynyt brexit-prosessi vei huomattavan määrän unionin energiaa.

Samalla 2010-luku oli **maailmanpolitiikan näkökulmasta** vuosikymmen, joka muutti geopolitiikan asemia eniten sitten kylmän sodan päättymisen. Unionin kannalta merkittävimpiin kehityskulkuihin lukeutuivat ennen kaikkea arabikevään perintönä syntyneet konfliktit (erityisesti Syyrian sota), Venäjän kansainvälisoikeudellisesti laiton Krimin miehittäminen vuonna 2014, Kiinan nousu taloudellis-poliittiseksi suurvallaksi

sekä erityisesti Trumpin presidenttikautta luonnehtinut epävarmuuden aika. Kaikki nämä tapahtumat ovat asettaneet unionille uusia toiveita ja vaatimuksia toimintakyvyn vahvistamiseksi ja ulkopoliittisen linjan terävöittämiseksi.

Euroopan unionin 2020-lukua ovat puolestaan määrittäneet kaksi merkittävää kehityskulkua: vuonna 2020 käynnistynyt koronapandemia sekä vuoden 2022 helmikuussa alkanut Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan. Molemmat kaappasivat EU-päätöksenteon agendan ja asettivat unionille uudenlaisia vaatimuksia toimia aiempaa yhtenäisemmin ja päättäväisemmin. Voidaan väittää, että EU:ta vaaditaan nyt uudenlaisiin **turvallisuus- ja kestävyyshaasteisiin**, kuten ilmastonmuutokseen, jota koskeva Fit for 55 -lainsäädäntöpaketti on komission aloitteista keskeisin.

Nämä kriisit ovat laittaneet liikkeelle sarjan kehityskulkuja, jotka vaikuttavat olennaisesti unionin tulevaisuuteen. Ensimmäinen näistä on korostunut **hallitustenvälisyys**, joka on siirtänyt EU-päätöksentekoa komissiovetoisesta lähestymistavasta enemmän Eurooppa-neuvoston suuntaan. Saksa–Ranska-akselin merkitys kasvoi jo eurokriisin alkuaikoina, mutta hallitustenvälistä päätöksentekoa ovat lisänneet myös EU:n edessä olevat haasteet: monet suurista aloitteista ovat luonteeltaan sellaisia, että ne edellyttävät yksimielisyyttä eikä niitä voida tehdä toissijaisen lainsäädännön puitteissa. Näin on esimerkiksi muuttoliikkeiden hallinnan tai talousyhteistyön kohdalla. Unionin kehitys on aiempaa enemmän riippuvainen myös kansallisten vaalien tuloksesta.

Toinen keskeinen kehityskulku liittyy **toimintaympäristön muutoksiin**. Viimeisen 30 vuoden aikana olemme kuitenkin siirtyneet aiempaa vahvemmin moninapaiseen maailmanjärjestykseen, jossa valtaa jaetaan useamman alueellisen mahdin kesken. Näistä keskeisimpiä ovat Yhdysvaltojen ja Kiinan ohella Euroopan unioni, Intia, Japani, Britannia sekä nousevat taloudet kuten Brasilia ja Indonesia. Osa näistä alueista suhtautuu kuitenkin aiempaa epäileväisemmin kansainväliseen sääntöpohjaiseen järjestykseen, erityisesti kaupan alalla.

Suomen kannalta keskeinen jännite liittyykin ennen kaikkea EU:n sisä- ja ulkopoliittisen tehtävän suhteeseen. EU:n keskeisten kilpailijamaiden tai talousalueiden protektionistinen käänne on herättänyt keskustelua myös Euroopassa. Yhdysvaltain tuettua vihreän teknologian yrityksiä massiivisen Inflation Reduction Act -paketin kautta myös Euroopassa on herännyt vaatimuksia vastata tähän kehitykseen. On esitetty niin yhteiseurooppalaisten investointien vauhdittamista kuin valtiontukisääntöjen löysäämistä. Suomen olisi syytä pyrkiä muotoilemaan rakentavia kantoja tähän kehitykseen.

Olisi syytä painottaa varsinkin EU-rahoituksen kohdentamista aidosti yhteiseurooppalaisiin investointeihin.

Muista uudistuksista, jotka vaativat myös Suomelta ennakoivaa otetta, nostaisin esiin seuraavat:

Taloussääntöjen uudistaminen. Nyt käsillä olevan kokonaisuuden keskeisimmät uudistukset liittyvät ennen kaikkea sääntöjen sisältöön ja niiden valvontaan. Vuosittaisen ohjausjakson sijaan velkakestävyyttä tarkasteltaisiin jäsenmaiden muotoilemien nelivuotisten suunnitelmien avulla, jotka komissio hyväksyy tai hylkää. Tavoitteena on lisätä jäsenmaiden omistajuutta reformeistaan. Samalla komissio ehdottaa muutoksia omaan keinovalikoimaansa, erityisesti liiallisen alijäämän menettelyyn. Tässä tavoitteena vahvistaa ohjelmien toimeenpanoa, jonka esikuvana voidaan pitää EU:n elpymisrahastoon liittyvää ehdollisuutta. Komissiolla on ollut hyviä kokemuksia tästä menettelytavasta. Velka- ja alijäämäkriteereihin ei tulossa muutoksia. Merkittävä muutos kuitenkin on, että nykyisten sopimuksien edellyttämä vaatimus velan vähentämisestä 1/20 suhteessa perussopimusten viitearvoon (60 %) näyttää poistuvan. Tavoitteena on huomioida maiden erilaiset tilanteet ja kasvuodotukset.

Fit for 55 -ilmastopaketti. Heinäkuussa 2021 EU-komissio julkaisi uuden ilmasto-ohjelmansa, joka tunnetaan nimellä Fit for 55. Lakipaketin tarkoituksena on vastata jäsenmaiden enemmistön toiveeseen ilmastotoimien kiristämisestä, ja sen tavoitteena on laskea EU:n sisäisiä ilmastopäästöjä 55 prosentilla vuoteen 2030 mennessä. Askel on nähty tärkeänä välietappina vuoden 2050 ilmastoneutraalisuustavoitteen saavuttamiseksi. Kokonaisuus pyrkii käytännössä uudistamaan kaikkia ilmaston kannalta olennaisia EU-säädöksiä, kuten päästökauppaa, päästökaupan ulkopuolista taakanjakoa sekä maankäyttöä ja hiilinieluja. Keskiössä ovat tämän lisäksi ennen kaikkea rakentamisen energiatehokkuus, uusiutuva energia sekä ilmastopolitiikan kytkeminen kauppapoliittisiin toimiin niin sanotun hiilivuodon estämiseksi. Keskeinen kysymys on, miten

Kunnioittavasti
Timo Miettinen, akatemiatutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
Helsingin yliopisto